

Jan Sztywnia
(1911–1940)

*Człowiek i dzieło
w setną rocznicę urodzin*

*Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego*

Katowice 2012

Jan Sztwiertnia
(1911–1940)



NR 2985

Jan Sztwiertnia (1911–1940)

Człowiek i dzieło
w setną rocznicę urodzin

pod redakcją
Huberta Miśki

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego



Katowice 2012

Redaktor serii: Muzyka
Krystyna Turek

Recenzent
Jolanta Szulakowska-Kulawik

Wstęp

Na przestrzeni wieków Ziemia Cieszyńska wydała wiele znamienitych postaci związanych z kulturą muzyczną. Jedną z nich jest bez wątpienia urodzony w Ustroniu w 1911 roku, a związany z Wisłą kompozytor, organista, dyrygent i nauczyciel – Jan Sztwiertnia. Na podstawie zachowanych relacji i wspomnień, a nade wszystko dorobku artystycznego stwierdzić można, iż krótkie, 29-letnie życie Sztwiertni przepełnione było wielką muzyczną pasją, pracowitością i wyjątkową determinacją w poszukiwaniu własnej artystycznej drogi. Jan Sztwiertnia tworzył z natchnienia. Wiele na to dowodów znaleźć można w jego wypowiedziach, jak również w komentarzach osób z jego otoczenia.

Kiedy w maju 1939 roku, jako wyróżniający się student Konserwatorium Muzycznego w Katowicach, młody Sztwiertnia otrzymał od władz województwa śląskiego rządowe stypendium na dalsze kształcenie muzyczne w Paryżu, wydawało się, że kariera wiślańskiego kompozytora nabiera przyspieszenia. Wybuch wojny przekreślił jednak plany wyjazdu do stolicy Francji. Wczesną wiosną 1940 roku Sztwiertnia został aresztowany i wywieziony do obozu koncentracyjnego w Gusen-Mauthausen, gdzie w wieku 29 lat zmarł. Przepowiednia profesorów, iż „ten się w Europie nie zmieści”, na zawsze pozostanie niezwyfikowana. Kompozytor pozostawił po sobie dość spory jak na krótkie życie dorobek, zachowany jednakże niekompletnie. Część ocalałych w trakcie wojny rękopisów Jana Sztwiertni pozostaje w zbiorach prywatnych, większość zaś znalazła się w Archiwum Śląskiej Kultury Muzycznej przy Bibliotece Głównej Akademii Muzycznej w Katowicach.

Wydarzenia życia i zagadnienia twórczości Sztwiertni wielokrotnie znajdowały się w obszarze zainteresowań muzykologów i regionalistów śląskich, m.in. Jerzego Drozda, Jana Brody, Ryszarda Gabrysia, Adolfa Dygacza, Władysława Oszeldy i wielu, wielu innych. W ostatnich latach

prace badawcze nad spuścizną kompozytora zintensyfikowały się w cieszyńskim Instytucie Muzyki Wydziału Artystycznego Uniwersytetu Śląskiego, gdzie w ramach programów naukowych doprowadzono do pierwszych publikacji kompletu zachowanych pieśni na głos solowy z fortepianem oraz materiałów nutowych opery ludowej *Salasznicy*. Ponadto, Instytut Muzyki UŚ wydał płytę CD z pieśniami kompozytora, patronował również książce mojego autorstwa *Solowa twórczość Jana Sztwiertni – charakterystyka stylistyczna i aspekty wykonawcze*, która ukazała się nakładem Wydawnictwa UŚ.

Przypadająca w 2011 roku setna rocznica urodzin Jana Sztwiertni stała się na Śląsku Cieszyńskim i w Katowicach pretekstem wielu wydarzeń poświęconych pamięci kompozytora – koncertów, wystaw czy spotkań.

Również niniejsza publikacja ma charakter rocznicowy, przypominający o życiu i twórczych zmaganiach wiślańskiego artysty. Autorami poszczególnych artykułów są osoby, które swoją działalnością przyczyniają się do popularyzowania dorobku kompozytora, podejmują starania, by wyznaczyć mu trwałe miejsce w historii polskiej kultury muzycznej. Najliczniejszą grupę autorów tekstów pomieszczonych w tym tomie stanowią pracownicy naukowcy Instytutu Muzyki Uniwersytetu Śląskiego: dr Irena Burczyk, dr Magdalena Szyndler, dr Tomasz Orłow czy, redagujący niniejszy tom, dr hab. Hubert Miśka. Osobą i twórczością kompozytora zainteresowali się również: absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego mgr Dorota Zajdel czy reprezentująca wiślański oddział Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego mgr Maria Szlaur-Bujok. O rękopisach młodego twórcy znajdujących się w zbiorach Archiwum Śląskiej Kultury Muzycznej napisała Dyrektor Biblioteki Głównej Akademii Muzycznej w Katowicach – mgr Iwona Bias. Wśród materiałów składających się na niniejszą publikację znalazł się także szkic niezrównanego propagatora twórczości Jana Sztwiertni, autora rozlicznych publikacji, wykładów i audycji jemu poświęconych – doc. Ryszarda Gabryś. W latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia Ryszard Gabryś stał na czele Społecznego Komitetu Sztwiertniowskiego, podejmującego wiele inicjatyw popularyzujących muzykę kompozytora.

Niniejsza praca zawiera także ujęty w bibliografii w miarę pełny zestaw dostępnych artykułów i prac zwartych poświęconych działalności Sztwiertni. Część zamieszczonych w tomie zdjęć ukazuje się drukiem po raz pierwszy.

Jan Sztwiertnia znalazł się w obszarze moich naukowych i artystycznych poszukiwań wiele lat temu, pozostał w nim po dziś dzień. Jego twórcza i biograficzna droga zdołała zainspirować także reprezentujących przecież tak różne dyscypliny nauki czy sztuki autorów, z którymi mam

przyjemność współtworzyć niniejszą publikację. Oddając zbiór w ręce Czytelników, wierzę, że będzie mógł stanowić choćby skromny wkład, a zarazem impuls do kontynuowania działalności badawczej nad spuścizną tego polskiego kompozytora.

Hubert Miśka

Jan Sztwiertnia (1911–1940)
Man and work on the centenary of his birthday

Summary

The work is devoted to life and works by Jan Sztwiertnia (1911–1940), a composer, organist, conductor and teacher from Wisła. The very artist died at the age of 29 in the concentration camp in Gusen, being at the edge of his career and having a composer scholarship by famous musicians in Paris for granted. An artistic value of his works was highly valued many a time not only in a regional dimension. The centenary of his birthday in 2011 has become a pretext to organize many concerts, exhibitions and meetings. Also the publication in question is anniversary in nature as its aim is to recall the person of the musician slightly forgotten these days. The research on his life and artistic activity have been conducted for several years in the Institute of Music at the University of Silesia in Cieszyn. The authors of particular articles in this book are people popularizing the composer's works through their activity, making attempts to ascribe a fixed place in the history of the Polish music culture to him.

Jan Sztwiertnia (1911–1940)
Mensch und sein Werk zum hundertsten Geburtstag

Zusammenfassung

Die vorliegende Monografie ist dem Leben und dem Werk des aus der Stadt Wisła kommenden Komponisten, Orgelspieler, Dirigenten und Lehrer Jan Sztwiertnia (1911–1940) gewidmet. Der 29. Jahre alte Künstler, dem ein kompositorisches Stipendium bei weltberühmten Musikern in Paris gewährt wurde, ist zu Beginn seiner Karriere in dem Konzentrationslager Gusen ums Leben gekommen. Der Kunstwert seiner Musikwerke wurde mehrmals und nicht nur auf regionaler Ebene hoch eingeschätzt. Sein auf das Jahr 2011 fallende hundertste Geburtstag bot Anlass zur Veranstaltung von vielen Konzerten, Ausstellungen und Treffen. Die vorliegende Monografie hat auch einen Jubiläumsschaarakter und bezweckt, den heute schon ein wenig vergessenen Musiker näherzubringen. Die Forschungen über sein Leben und künstlerische Tätigkeit werden seit einigen Jahren durch das Teschener Institut für Musik der Schlesischen Universität durchgeführt. Die einzelnen Beiträge in der Monografie werden von den Personen verfasst, die durch ihre Tätigkeit zur Verbreitung Sztwiertnias Werkes beitragen und versuchen, dem Komponisten eine feste Stelle in der Geschichte der polnischen Musikkultur zu gewährleisten.

Spis treści

Wstęp (<i>Hubert Miśka</i>)	7
<i>Maria Szlaur-Bujok</i> Między Ustroniem a Równem. Kilka obrazów z życia Jana Sztwiertni	11
<i>Dorota Zajdel</i> Jan Sztwiertnia, którego nie było. O listach	19
<i>Magdalena Szyndler</i> Folklor w utworach Jana Sztwiertni	27
<i>Iwona Bias</i> Rękopisy Jana Sztwiertni w Archiwum Śląskiej Kultury Muzycznej przy Bibliotece Głównej Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach	33
<i>Irena Burczyk</i> Postać i twórczość Jana Sztwiertni w publikacjach i nagraniach	39
<i>Ryszard Gabryś</i> „[...] przeważnie siedzę w swej klatce i stawiam kropki [...]”	47
<i>Tomasz Orłow</i> Fugi fortepianowe Jana Sztwiertni – analiza formalna	75
<i>Hubert Miśka</i> Dwudziestowieczne prezentacje opery ludowej <i>Sałasznicy</i>	81
<i>Izabela Migocz</i> Opera ludowa <i>Sałasznicy</i> Jana Sztwiertni w repertuarze Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny	87

Bibliografia publikacji o Janie Szwartni	91
Fotografie	95
Nuty	103
Summary	123
Zusammenfassung	124

Na stronie 5. fotografia Jana Sztwiertni
ze zbiorów Bożeny Gieburowskiej i Ryszarda Gabrysia

Redaktor
Magdalena Starzyk

Projektant okładki
Paulina Dubiel

Redaktor techniczny
Małgorzata Pleśniar

Korektor
Mirosława Żłobińska

Skład i łamanie
Bogusław Chruściński

Copyright © 2012 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2124-0
(wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-545-2
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 8,0. Ark. wyd. 8,5. Papier
offset. kl. III, 90 g Cena 10 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.,
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław



Cena 10 zł (+ VAT)

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-545-2